

הלכות אסורי רכילות *

מקור החיים

בבב א

בכלל זה יבאר אסור ספור רכילות, ואפלו על אמת גמור, ומה נקרא רכילות, ומה להשיב אם אחד שואלו מה דבר פלוני אודותי, וכל שאר פרטי האסור, וכו' י"א סעיפים:

לוח יומי: שנה פשוטה — כג כסלו. כג ניסן. כג אב. שנה מעוברת — *כט כסלו. ט ניסן. יט אב.

א. המרגל (א) בחברו עובר בלא תעשה, שנאמר (ויקרא יט טז): "לא תלך רכיל בעמך". ועון גדול הוא, וגורם להרג נפשות רבות

* אף שפמה דינים בהלכה זו, היינו יכולים ללמד אותם מעצמם מהלכה הראשונה, שהיא הלכות אסור לשון הרע, אף על פי כן לא סמכנו על זה ובארנום בפרוש, מפני פמה טעמים, כמו שפכתנו בסוף ההקדמה:

באר מים חיים

(א) המרגל. לשון הרמב"ם בפרק ז' בהלכות לשון הרע כלל א' ב"באר מים מ"הלכות דיעות" (הלכה א) [א], והסמ"ג חיים" סעיף קטן ג', ליישב דלא יקשה (לאוין ט) [ב]. ועיין במה שכתבתי לעיל עליהם מכתובות (מו.) [ג] עיין שם:

אוצר החיים

[א] המרגל בחבירו עובר בלא תעשה שנאמר לא תלך רכיל בעמך. ואף על פי שאין לוקין על דבר זה עון גדול הוא וגורם להרוג נפשות רבות מישראל, לכך נסמך לו ולא תעמוד על דם רעך, צא ולמד מה אירע לדואג האדומי: הלכה ב. אי זהו רכיל, זה שטוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך אמר פלוני, כך וכך שמעתי על פלוני, אף על פי שהוא אמת הרי זה מחריב את העולם. יש עון גדול מזה עד מאד, והוא בכלל לאו זה והוא לשון הרע, והוא המספר בגנות חבירו אף על פי שאומר אמת. אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע על חבירו. [ב] שלא לרגל בחברו שנאמר לא תלך רכיל בעמך, ואף על פי שאין לוקין על לאו זה, עון גדול הוא וגורם להרוג נפשות רבות בישראל, לכך נסמך לו ולא תעמוד על דם רעך, וכתוב הולכי רכיל היו כך למען שפוך דם. צא ולמד מה אירע לדואג האדומי. איזהו רכיל המגלה לחבירו דברים שדיבר ממנו אדם בסתר, ותניא במסכת סנהדרין מנין לדיין שלא יאמר אני מזכה וחבירי מחייבין אבל מה אעשה שחברי רבו עלי, לכך נאמר לא תלך רכיל בעמך. ויש עון אחר שהוא גדול מזה והוא בכלל לאו זה, והוא המספר בגנות חברו אף על פי שאומר אמת, וכל שכן האומר שקר ומוציא שם רע על חבירו.

[ג] אזהרה למוציא שם רע מנלן, ר' אלעזר אומר מלא תלך רכיל, רבי נתן אומר מונשמרת מכל דבר רע.

* אם יש בחודש כסלו רק כט יום, לומדים ביום כט גם את הלימוד של יום ל'.

מקור החיים

מִיִּשְׂרָאֵל, לְכֹךְ נִסְמָךְ לוֹ (שם): "לֹא תַעֲמֹד עַל-דַּם רַעֲפֶךָ". צֵא וּלְמַד מֶה אֲרַע מְרַכִּילוֹתוֹ שֶׁל דּוֹאֵג הָאֲדוּמִי, שֶׁנִּהְרָגָה עַל-יְדֵי זֶה כָּל נֹב עֵיר הַכֹּהֲנִים. וְלֹא זֶה שֶׁכִּתְּבֵנוּ, הוּא מֶה שֶׁכִּתְּבֵתוּ הַתּוֹרָה בְּפִרוּשׁ מִיַּחַד לְאִסּוּר זֶה, אֲבָל בְּלֹא הֲכִי יֵשׁ עוֹד הֶרְבֵּה לְאוֹיֵן וְעֵשִׂין אַחֲרֵים בְּמִבְאָר לְעִיל בְּפִתְיָחָה, עֵינֵי שָׁם:

ב. אִיזְהוֹ רְכִיל? זֶה שְׁטוּעֵן (ב) דְּבָרִים מְזֵה לְזֵה, וְהוּלֵךְ וְאוֹמֵר: כֶּךָ אָמַר פְּלוֹנִי עָלֶיךָ (ג), כֶּךָ עָשָׂה לְךָ פְּלוֹנִי, כֶּךָ וְכֶךָ שְׁמַעְתִּי עָלָיו שְׁעָשָׂה לְךָ אוֹ רוּצָה לְעֵשׂוֹת לְךָ, אֶף-עַל-פִּי שְׁאוֹתוֹ דְּבַר אֵין גְּנוּת עַל מִי שְׁמִסְפָּר אֶף לְפִי דְבָרֵי הָרוּכֵל, וְאֵלוֹ (ד) הָיוּ שׁוֹאֲלִין לוֹ בְּעֵצְמוֹ, לֹא הָיָה

באר מים חיים

(ב) שטוען. גם זה לשון הספרא פרשת קדושים (פ"ד, ויקרא יט, טז) ו"הרמב"ם שם (הלכה ב):

(ג) עליך וכו'. הוא לשון ה"כסף משנה" שם (הלכה א) ה. וכן כתב הסמ"ג (לאוין ט): "איזהו רכיל המגלה לחבירו דברים שדיבר ממנו אדם בסתר" וכו' עיין שם. וכן כתב ה"חינוך" (כמצוה רלו) וזה לשונו: "שנמנע מן הרכילות שנאמר (ויקרא יט טז): לא תלך רכיל, והעניין הוא שאם נשמע אדם מדבר רע בחבירו, שלא נלך אליו ונספר לו פלוני מדבר כך וכך וכו'" עיין שם. וכן

משמע ב"שערי תשובה" לרבינו יונה (מאמר רכב) ו' דעיקרו דהאי לאו קאי על זה: ומה שכתבתי בפנים פלוני עשה וכו' או רוצה וכו'. היינו: בעניין שהדין עם פלוני, או שלא יצמח לחבירו מידיעתו תועלת להסיר ממנו נזק, ועיין בבא קמא (צט: ו*) במעשה דמגרומתא, דאי לאו הכי יש הרבה אופנים דמותר, וכמו שיבואר אם ירצה השם לקמן בכלל ט' בארוכה:

(ד) ואילו. כמו בהלשנת דואג שאמר על אחימלך שנתן לחם וחרב גלית לדוד (שמואל א' כב ט), ואילו היו שואלין לו בעצמו

אוצר החיים

[ד] לא תלך רכיל בעמך, דבר אחר שלא תהיה כרוכל שהוא מטעים דברים והולך. [ה] דעת רבינו שרכיל היינו האומר פלוני אמר עליך כך וכך או עשה לך כך, אף על פי שאותו דבר אינו גנות למי שנאמר, כמו בהלשנת דואג שאמר על אחימלך שנתן לחם וחרב גלית לדוד, ואילו נשאל לאחימלך לא היה מכחיש שאין כזה גנות לו, דאדרבה חשב שעושה עבודה לשאול כמו שהתנצל בדבריו, זה אף על פי שאין בו גנות לחבירו כיון שטוען דברים מזה והולך לזה, רכיל מיקרי, דכשמו כן הוא שהוא כרוכל המחזר בעיררות.

[ו] החלק שלישי הולך רכיל, והוזהרנו על זה מן התורה שנאמר לא תלך רכיל בעמך, וגם זה נקרא לשון הרע, והוא בכלל כת מספרי לשון הרע כמו שזכרו רבותינו ז"ל על דואג האדומי שהיה בעל לשון הרע כי הגיד לשאול ויאמר לו בא דוד אל בית אחימלך.

[ו*] ההוא מגרומתא דאתאי לקמיה דרב, טרפיה ופטריה לטבח מלשומי דמי. פגעו ביה רב כהנא ורב אסי כההוא גברא, אמרו ליה עכיד כך רב תרתי, מאי תרתי, אילימא תרתי לגריעותא דאיבעי ליה לאכשורי וכו', ומי שרי למימר כהאי גוונא, והתניא לכשיצא לא יאמר אני מוכה וחבירי מחייבין, אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי, ועל זה נאמר הולך רכיל מגלה סוד. אלא תרתי למעליותא. [אותו שאלה שבאה לפני רב, הטריף ופטר את הטבח מלשלם ממון. פגשו בו רב כהנא ורב אסי באותו אדם, אמרו לו עשה בך רב שתיים, מה שתיים, אם לומר שתיים לחסרון שהיה לו להכשיר וכו', וכי מותר לומר בזה אופן, והתניא לכשיצא לא יאמר וכו', אלא שתיים למעלה].

מקור החיים

מְכַחֵשׁ, או מְשׁוּם שְׁהֶאֱמַת וְהֶצְדַּק אֹתוֹ (ה) או מְשׁוּם (ו) שְׁהִתְפַּוֵּן בְּאֵלוֹ
הַפְּעֻלוֹת וְהַדְּבוּרִים כְּוֹנָה אַחֶרֶת, אֶפְלוּ הָכִי רָכִיל מְקָרִי:

לוח יומי: שנה מעוברת — 7 כסלו. י ניסן. כ אב.

ג. וְדַע, דְּאִסּוּר רְכִילוֹת הוּא אֶפְלוּ אִם אֵין מִתְפַּוֵּן (ו) בְּרְכִילוֹתוֹ לְהַכְנִיֵס
שְׁנֵאָה בְּלָבוֹ עַל אוֹתוֹ פְּלוּנִי, וְאֶפְלוּ אִם גַּם לְפִי דַעְתּוֹ כַּדִּין עָשָׂה

באר מים חיים

לא היה מכחישו, כמו שהתנצל הוא בעצמו לשאול אחר-כך, דאדרבה חשב שעושה בזה עבודה לשאול כמו שאמר (שם שם יד) "ומי כדוד נכבד בביתך וחתן המלך", אפילו הכי כיון דידע דואג את לב שאול, רכיל מיקרי, כן כתב ה"כסף משנה":

פיסקא (צט ח): "ומה מרים שלא נתכונה

לגנותו" וכו'. וכן כתב הרמב"ן בחומש

פרשת תצא (דברים כד ט) דאיסור לשון הרע

הוא אף-על-פי שאינו מתכוין להזיק כלל,

ונראה שהוא הדין ברכילות:

וראיה גמורה לזה מסנהדרין (ל. ז): מכתב

היכי כתבי, ר' יוחנן אמר זכאי,

משום לא תלך רכיל. ריש לקיש אמר פלוני

ופלוני מזכין ופלוני מחייב וכו', ואף דשם

בעת שכותבים הדיינים הפסק אינם מכוונים

לרגל בזה, ואינו דומה למה שנזכר במשנה

בלשון אבל מה אעשה כמו שכתב הפני

משה בירושלמי שם יא) (פ"ג ה"י), ואפילו הכי

סבירא ליה לר' יוחנן דהלכה כוותיה נגד

ריש לקיש שהוא בכלל רכילות:

(ה) או משום שהאמת. וראיה ממה

שאמרו בסנהדרין (כט. ז). מנין לדיין

שלא יצא וכו':

(ו) או משום. וראיה מהלשנת דואג על

אחימלך (ש"א כב ט) וכנ"ל:

(ז) אפילו אם אין. וראיה ממה שכתב

רבינו יונה (במאמר עד): "דנענשין על

הפשיעה בלשון הרע אף-על-פי שלא נתכוין

להכזות בעליהן". וכן ארוז"ל בספרי (כהעלותך

או צר החיים

[ז] ומנין לכשיצא לא יאמר אני מזכה וחברי מחייבין, אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי, על זה נאמר לא תלך רכיל בעמך.

[ח] ותדבר מרים ואהרן במשה וכו'. והרי דברים קל וחומר, ומה מרים שלא נתכוונה לדבר באחיה לגנאי אלא לשבח, ולא למעט מפריה ורביה אלא לרבות, ובינה לבין עצמה, כך נענשה, המתכוין לדבר בחבירו לגנאי ולא לשבח ולמעט מפריה ורביה ובינו לבין אחרים ולא בינו לבין עצמו על אחת כמה וכמה.

[ט] ככתוב הזה אזהרה גדולה להמנע ממנו, בין בגלוי בין בסתר, בין במתכוין להזיק בין שאינו מתכוין להזיק כלל.

[י] מכתב היכי כתבי, ר' יוחנן אמר זכאי, ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מזכין ופלוני מחייב, רבי אלעזר אמר מדבריהם נזדכה פלוני וכו', אלא איכא בינייהו משום לא תלך רכיל בעמך, רבי יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל, ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מזכין וכו' משום דמיחזי כשיקרא, ור' אלעזר אית ליה דמר ואית ליה דמר הלכך כתבי הכי מדבריהם נזדכה פלוני. (הפסק דין איך היו כותבים. ר' יוחנן אמר זכאי, וכו' אלא יש ביניהם משום לא תלך רכיל בעמך וכו', ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מזכין וכו' משום שנראה כשקר, ור' אלעזר סובר כמר וכמר לכן כותבים כך מדבריהם נזדכה פלוני].

[יא] בפני משה בירושלמי. צ"ל מהרידכ"ז, וז"ל מתניתא פליגא על ר' שמעון כן לקיש, מנין כשיצא לא יאמר וכו', מה עביד ליה רשב"ל כצ"ל, הא לדעתיה דרשב"ל צריך לכתוב כך מפורש מי הוא המזכה ומי הוא המחייב, ומשני דהכי פירושו במתניתין לא יאמר כמאן דהיא מימר כמה בעית מזכה לפלוני כדינא ולא שבקין

מקור החיים

פְּלוֹנֵי שְׂדֵבֶר עָלְיוֹ אוֹ עָשָׂה לוֹ הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה. כְּגוֹן שֶׁשְׁמַעוֹן מוֹכִיחַ לְרֵאוּבֵן עַל מַה שְׂדֵבֶר עָלְיוֹ אוֹ עָשָׂה לוֹ עֲנִין פְּלוֹנֵי וּפְלוֹנֵי, וְרֵאוּבֵן מִתְנַצֵּל עִצְמוֹ שֶׁהִדִּין עִמּוֹ, וְהִרְאָהוּ שְׁגָם יְהוּדָה אָמַר עָלְיוֹ כֵּן, אֶפְלוֹ הֵכִי, אִם הוּא מְשַׁעַר שְׁעַל-יָדַי זֶה תִּפְנֵס שְׁנֵאָה בְּלֵב שְׁמַעוֹן עַל יְהוּדָה, רְכִיל מְקָרִי:

לוח יומי: שנה פשוטה — כד כסלו. כד ניסן. כד אב. שנה מעוברת — א טבת. יא ניסן. כא אב.

ד. פֶּלֶז זֶה שְׁפֶת־בְּנוֹ דְאָסוּר, הוּא אֶפְלוֹ אִם הוּא אָמַת גָּמוּר (ח) שְׂאִין בּוֹ

באר מים חיים

ועוד ראה מפורשת ממעשה דיהודה בן גרים בשבת (לג: יא*) שהלך וסיפר דברים וכו' עיין ברש"י שם. והרי שם לא נתכוין ח"ו לבזות בזה את ר' שמעון בן יוחאי, דאדם גדול היה כמו שפירשו התוספות שם, ועיין במהרש"א שם יב) שגם ר' יהודה ב"ר אילעאי לא פליג אר' שמעון בר יוחאי, ור' יוסי משמע נמי שסבירה ליה כוותיה, אך משום יראה לא רצה לדבר בס. ואם כן שכולם סוברים כן, בוודאי יהודא בן גרים גם כן לא פליג עליהו, דאף דאדם גדול היה מכל מקום נראה דתלמידם היה, ואפילו הכי יהודא בן גרים רכיל מיקרי עבור

זה, ממה שהענישו אחר כך ר' שמעון בר יוחאי ועשהו גל של עצמות: ולא תדחה דמעשה זו דיהודה בן גרים אין שייך ללשון הרע, דזה אינו, דגם הרמב"ם למד ממעשה זו לעניין לשון הרע, במה שכתב בהלכה ה': "ונשמעו איש מפי איש וכו' להצר לו או להפחידו". וכתב ב"כסף משנה" (אות ד') שזה יצא לו ממעשה דיהודה בן גרים הנ"ל. הרי דרכיל מיקרי בכל האופנים, וזה ראה לכל מה שכתבנו בזה הסעיף:

(ח) אמת וכו'. ומפני שרגילין העולם לטעות בזה, אאריך קצת מהגמ' והפוסקים:

או צ ר ה ח י י ם

ליה, רוצה לומר דלא יאמר עמלתי מאד לזכות לפלוני אך חכירי לא שבקין לי, ואי דכלאו הכי הרי כתיב בפסק דין דהוא המזכה לפלוני והם המחייבין הוא, משום דכך הוא הדין תורה לפי דעתו של המזכה, אבל אסור לו לומר דעמלתי הרבה בשביל פלוני לזכותו אך לא שבקין ליה. וז"ל הפני משה שם במראה הפנים ד"ה "אמר ר' יוחנן" (בא"ד) "וכתבו התוס' ומשום לא תלך רכיל אין כאן וכלומר דהואיל והוא בעצמו לא אמר מידי לא דמיא למתניתין".

יא* דיתבי רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון, ויתבי יהודה בן גרים [בן גר וגירות היה. רש"י] גבייהו. פתח ר' יהודה ואמר כמה נאים מעשיהן של אומה זו [רומיים. רש"י] תקנו שווקים תקנו גשרים תקנו מרחצאות. ר' יוסי שתק, נענה רשב"י ואמר כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן וכו'. הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם [לתלמידיו או לאביו ואמו ולא להשמיעם למלכות ונשמעו על ידו למלכות. רש"י] ונשמעו למלכות, אמרו יהודה שעילה יתעלה, יוסי ששתק יגלה, שמעון שגינה יהרג וכו'. נפק לשוקא חזייה ליהודה בן גרים, אמר עדיין יש לזה בעולם, נתן עיניו בו ועשהו גל של עצמות.

יב) ד"ה כמה נאים וכו'. לכאורה דברים אלו הם כעצמם התנצלות של האומות לעתיד ביום הדין, ודברי ר' שמעון הם כעצמם דברי הקב"ה לאומות העולם ביום הדין לעתיד, כדאיתא בהדיא בריש פרק קמא דעבודה זרה. וצ"ל דודאי רבי יהודה נמי מודה כמו שמבואר בסוגיין דהתם, שהשיב להם הקב"ה מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם וכו' וכדאמר ר' שמעון הכא, שהרי לא קאמר ר' יהודה דתקנו שווקים וכו' כלום לא עשו אלא בשביל ישראל וכו' כמו שמבואר שם, שכן יאמרו אומות העולם לעתיד, אלא ר' יהודה סתם דכריו